

KÖSZÖNTŐ

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI
BETHLEN GÁBOR
REFORMÁTUS GIMNÁZIUM
ÉVKÖNYVE

1995/1996

Megjelent az Újgimnázium épületének 100., a magyar iskoláztatás 1000.
és Magyarország fennállásának 1100. évfordulójának tiszteletére

Közléteszi
SIMON FERENC
igazgató

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 1996

1221-0231-010

KÖSZÖNTŐ

A 273. tanévtől a régi névvel

*Timor Dei est initium sapientiae.
A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme.
(Zsolt. 111,10.)*

Az iskola és a templom újra egymás mellé került. Úgy, ahogyan annak idején épült egymás szomszédságában, nevet s rangot adva az utcának, környezetnek, településnek. Atyáink együtt építették, mert elválaszthatatlannak vélték e kettőt. Ember- és nemzetformáló erőnek tekintették. Nem lehet eltörölni a századokat, melyek olykor félelmesen nehéz körülmények között együtt emelték világítótornyá ők: szellemóriások hegycsúcsaivá s ugyanakkor szunnyadó erők és álmok bölcsőivé. A gyökereket nem szabad elfeledni még akkor sem, ha nem tudjuk megmondani, honnan kaptunk többet. Belőlük sarjadtunk és élünk.

Volt idő, amikor két szomszédvárrá váltak. Egymás ellen ágált a hit és a tudomány. Mintha felcserélték volna az igazi ellenfeleket: a hitetlenséget és a tudatlanságot.

Csaknem fél évszázad elteltével most újra egymás mellett vannak. Egymás mellett és egymásért! A nemzettel együtt szegényedő iskola és az elszegényedett egyház a kölcsönös erősítés és gazdagítás reményében találkoztak. Így vált a 273. tanév a találkozás évévé. Az egykori fenntartó és az öreg skóla kéz a kézben haladhatnak tovább!

Csak hálával gondolunk azokra, akik a közbenső időben az ősi szellemi hagyatékot őrizték és gyarapították! Köszönjük, hogy a tüzet nem hagyták kialudni!

Hálával és köszönettel gondolunk azokra is, akik az intézményt úgy fejlesztették, hogy az Alma Mater egyre nagyobb létszámban ölelhesse keblére gyermekeinket. Köszönet minden tanárnak, tanulónak, szülőnek és öregdiáknak, iskolánk pártfogóinak és barátainak a sokszor megtapasztalt áldozatos szeretetért!

Múltunkért, jelenünkért s remélt jövőnkért legyen a dicsőség egyedül Istené!

*Dányi József
református lelkész*

Kiadja a Bethlen Gábor Református Gimnázium
Hódmezővásárhely, Szőnyi u. 2.

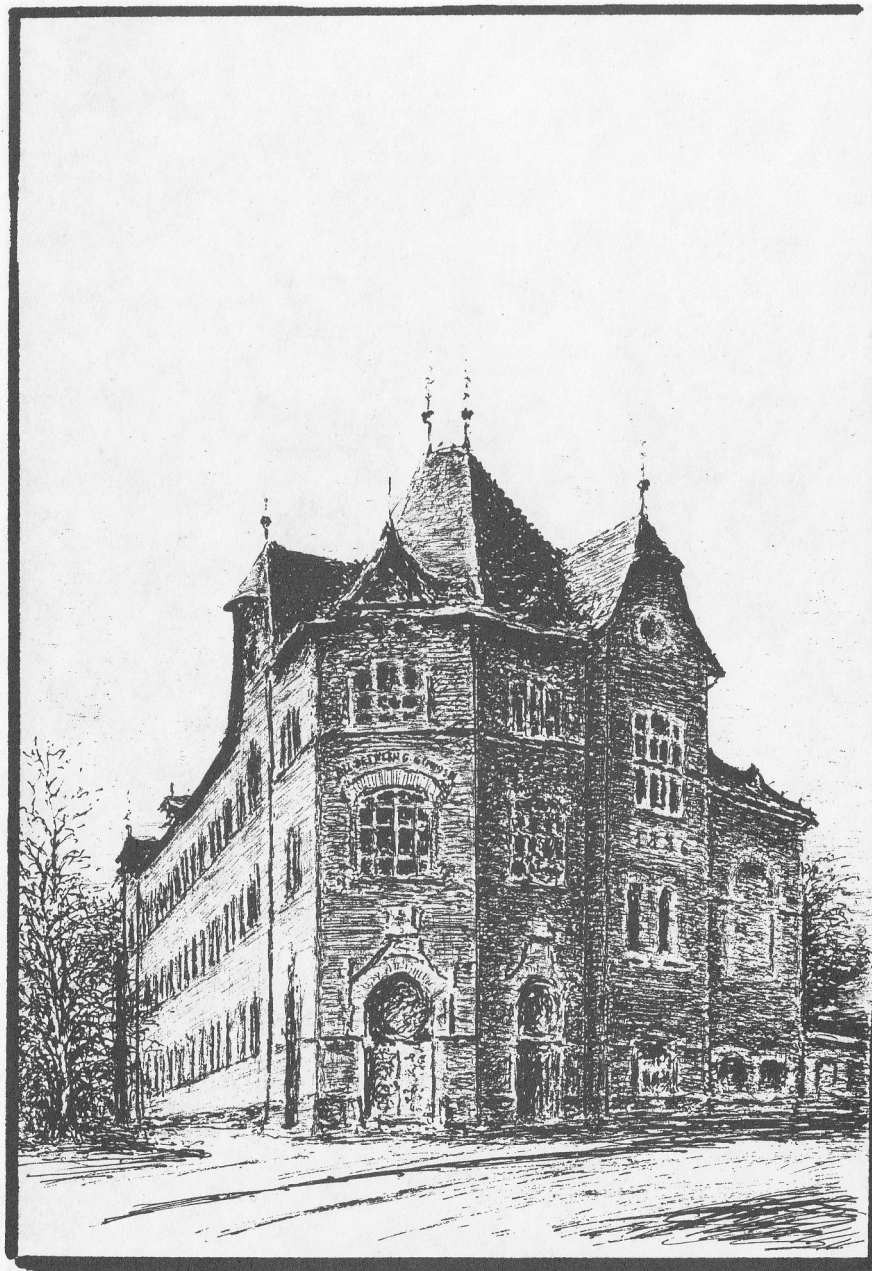
Felelős kiadó : Simon Ferenc igazgató

Készült : VERZÁL nyomda Hódmezővásárhely, 1996

Felelős vezető : Csernus Tibor

Szerkesztette : Simon Ferenc

ISSN 0231 - 0163

*Alma mater (Bethlen G. Gimn. Helye) 1896-1996
Az Hgimnázium centenáriuma...*

Vajnai János, egykori diák rajza

Zvara Edina

Iskola- és könyvtártörténeti összefoglaló

„Bethlen Gábor udvarában
fényes volt a lant, a kard,
pallosával, szép szavával
óvni, nevelni akart.

Százados nagy iskolája
ősfát hoz új virágzásra,
s nevel művelt, hű magyart.”

(Keresztury Dezső: *A múzsák nyájas szigetén*;
Steiner Béla zenéjével gimnáziumunk himnusza)

Az iskola

Idén, 1996 őszén kezdi gimnáziumunk a 274. tanévet. A szakirodalmi hagyomány és néhány elszórt adat ugyan mindig megemlékezik arról, hogy már a XVIII. századot megelőzően működött protestáns iskola az alföldi mezővárosban, de iskolánknak, mint középfokú tanintézetnek alapító dátumaként biztosan 1723-at állíthatjuk. Ez év januárjában megszerkesztették az iskola latin nyelvű törvényeit, és ettől kezdve mondható folyamatosnak az iskola működése. Ebben az évben új iskolaépületet emeltek és megszervezték a kisgimnáziumot, valamint a Debrecenből ide átirányított kezdő teológus nagydiákok tagozatát. Ezek a diákok aláírásukkal elfogadták az iskola szabályzatát. Az iskolát a rektor vezette, ő tanította a nagydiákokat, s közülük a legjobbak pedig a kisgimnáziumi és elemi osztályok tanulóit. A XIX. század fontos eseményei közé tartozik az, hogy felépítették az új épületet (1822), amit később bővítettek, majd felépült a gimnázium jelenlegi épülete (1896). Az 1822/23-as tanévtől ismerjük pontosan a tanulók névsorát, létszámát és a részletes tananyagot. A reformkor számunkra egyik legfontosabb törekvése a nyilvánossági jog megszerzése volt, melyet az iskola 1845-ben meg is szerzett. Ennek következtében gimnáziumunk tekintélye nagy mértékben megnőtt. 1826-tól kezdődően már két állandó tanára volt a gimnáziumnak (Szikszay Benjámin úgynevezett "első professor" lett), ami azt is jelentette, hogy megszűnt a Debrecennel való szoros kapcsolat, a hagyományos partikula rendszer. Az 1848. évi forradalom és szabadságharc idején az iskola egy ideig hadikórház volt (1849. január 14-től), majd a szabadságharc leve-

rése után, az önkényuralom idején megszűnt a magyar közoktatási minisztérium, hatáskörét a bécsi vette át. 1850-ben új oktatási rendet vezetett be (Entwurf der Organisation). Ez azt is jelentette, hogy az iskola négy osztályos algimnázium lett, tehát ismét kérvényezni kellett a nyilvánossági jogot. Ezt csak 1854-ben kaptuk vissza. Az osztrák minisztérium bevezette az érettségit is (az elsőt 1864-ben tartották meg). 1873-tól iskolánk hivatalos elnevezése a főgimnázium lett. Az előrelépés előzményéhez tartozik az, hogy 1863-ban iskolánk két kiváló tanára, Garzó Imre és Kis Gusztáv megteremtette a természettani és természetrajzi múzeumot. A gimnázium igazgatói közül ki kell emelni Futó Mihályt (1877-1904), akinek működése alatt új épületet emeltek az iskola számára, jelentősen gyarapodott a könyvtár állománya, megírta a gimnázium történetét, 1896-ban régiséggyűjteményt, történetfilológiai szertárat hozott létre, valamint sportkör és új ifjúsági zenekar alakult. A XX. században az iskola több alkalommal ismét hadikórházként funkcionált (1914/1915 és 1944). 1909-ben vették fel az első lánytanulót iskolánkba. A leányok, akik csak magántanulók lehettek, részt vehettek ugyan az órákon, de a szünetekben női felügyelet mellett egy külön szobában kellett tartózkodniuk. Az országos középiskola-reform keretében humán, majd egységes gimnáziummá vált az iskola. 1930-ban vette fel a Bethlen Gábor nevet. Létrejött a Tanyai Tanulók Otthona (névváltozatai: Cseresnyés Kollégium - Népi Kollégium - Szántó Kovács János Kollégium - Cseresnyés Kollégium), melynek célja az volt, hogy szegény, tehetséges tanyai gyerekeknek biztosítsa a tanulást; 1945 - 1948 között gimnáziumunk tanára volt Németh László a magyar irodalom egyik legjelentősebb alakja, író, esszéista, műfordító. 1948-ban az államosítás során az iskola új neve Állami Bethlen Gábor Gimnázium, majd Bethlen Gábor Gimnázium. Létrejött az Irodalmi Színpad és az énekkar, amelyek máig nagy sikerrel működnek; megalakult az UNESCO-kör. A nappali oktatás mellett a levelező tagozat is beindult. Magas színvonalú nyelvi labor és számítógépterem segíti a diákokat a tanulásban. Az iskola 1990-ben bekapcsolódott az Informatika és Infrastruktúra Fejlesztési Programba (IIFP), így hálózati végpontunkon keresztül szinte az egész világ elérhető: elektronikus levél küldhető távoli számítógépekre, onnan adatok, képek, szövegek tölthetők le. Szoros kapcsolatokat épített ki gimnáziumunk más iskolákkal: holland testvériskolánk a Herbert Vissers College, Erdélyben a nagyenyedi Bethlen Gábor Liceum, és Kárpátalján az aknaszlatinai iskola.

Az iskola kiváló tanulóit a következő díjakkal jutalmazza: Bethlen-, Németh László-, Muzsi-, Imolya-díj.

A hódmezővásárhelyi gimnázium 1994. augusztus elsejével került vissza a vásárhelyi református egyházközség kezelésébe, s neve Bethlen Gábor Református Gimnázium lett.

A könyvtár

„Gazdag szellemi kincsház, az iskola legfőbb büszkesége” – mondják a szakemberek, s nem alaptalanul. A századokon keresztül patronált és támogatott gimnáziumi könyvtár igen szép és gazdag állományt gyűjtött össze.

A debreceni anyaiskola könyvtára a hódmezővásárhelyi középfokú filia létrehozásakor az ország egyik legnagyobb gyűjteménye volt. Természetes tehát, hogy a nagy jövő előtt álló iskolánk is központi feladatnak tekintette a bibliotéka gyarapítását.

Könyvtörténeti szempontból az első adatunk 1727-ből való. Eszerint az akkori rektor, Erdélyi P. Sámuel négy könyvet adományozott az iskolának, így őt az első adományozóként tartjuk számon (a könyvek bölcseleti, logikai munkák voltak). Az 1758-1799 közti időszakból több könyvjegyzéket is ismerünk. Bármiféle történeti ismertető előtt le kell szögezni azt a tényt, hogy a könyvanyag tematikus összetételét illetve frissességét tekintve, egy valóban modern könyvtárról beszélhetünk.

Az első összeírást Thuri Dániel készítette 1758-ban. Az akkor még szerény méretű gyűjtemény kizárólag olyan könyveket tartalmazott, amelyeket az oktatásban közvetlenül lehetett használni. A tanároknak feltehetően saját magánkönyvtáruk volt.

Az iskolai bibliotéka anyagának tartalmi vizsgálata során a következő csoportokat lehet elkülöníteni: az antik szerzők egy olyan országban, ahol a hivatalos nyelv 1844-ig a latin volt, természetes módon képezték az első idegen nyelv, továbbá a grammatikai, a poétikai és a retorikai oktatás alapját. Cicero, Cornelius Nepos, Vergilius, Julius Caesar, Phaedrus, Curtius Rufus, Plinius és más latin szerzők művei ezért sorolhatóak a XVIII. században is a modern ismeretanyag körébe. Fontos tudnivaló ezekkel az antik auktorokkal az, hogy szemben az ország átlagos magánkönyvtáraiban fellelhető kiadásokkal Hódmezővásárhelyen ezek modern, friss kiadásban voltak meg. Ez egyben a legfrissebb filológiai eredmények recepcióját is jelentette, például a németalföldi egyetemek professzorainak ismeretét. Ugyanez mondható el a könyvtárban volt Biblia-kiadások-

ról, illetve a bibliai hermeneutika körébe tartozó munkákról is. Feltűnően sok a filozófiai (tehát nem teológiai), a természettudományi és a földrajzi tárgyú könyv. Ezt óvatosan a felvilágosodás itteni hatásának is lehet interpretálni. Megjegyzendő azonban, hogy a magyarországi helyzetnek megfelelően a felvilágosodás recipiálásában ez az iskolai könyvtár is a francia gondolatoknak német, illetve németalföldi közvetítőinek (Wolff, Puffendorf, Nieuport stb.) hangsúlyos jelenlétét mutatja.

Mint már fent megjegyeztük, igen kevés a teológiai jellegű könyv, de az ekkor a teológiára ható természettudományi (fiziko-teológiai irányzat) könyvek jelen vannak (H. Sander: Az Istennek jósága és bölcsessége a Természetben; J. G. Sultzer: A természet szépségéről való beszélgetések stb.). A teológiai racionalizmus – a Bibliai filológián kívül – elméleti művekkel is képviselteti magát.

Szépirodalmi művek alig voltak a könyvtárban, Balassi Bálint és Rimai János verseinek megléte érdekességnek mondható. Általában a magyar nyelvű munkák kicsiny száma a jellemző (a többi korabeli iskolai, és tegyük hozzá, magángyűjteményhez hasonlóan). A magyar szerzők – elsősorban debreceni professzorok (Maróti György, Hatvani István) – is latin nyelven publikálták tudós műveiket.

Az 1799. évi összeírás már több mint 300 kötet meglétét dokumentálja. Tartalmi jellemzések az eddigiek ismételése szükségeltetne. A könyvanyag frissessége, naprakészsége örvendetesen megmaradt.

A XIX. században adományozók sora gazdagította a könyvtár gyűjteményét: Szikszay Benjámint, az iskola első professzora; Szőnyi Benjámint vásárhelyi lelkész; a Szél Sámuel vezette Olvasó Társaság (649 kötet); Nagy Ferenc vármegyei főügyész örökösei (375 kötet); Szikszay Károly gimnáziumi tanár (206 kötet); Gaál Dániel lelkész (300 kötet); Szomor Imre ügyvéd; Bene József főispáni helytartó (350 kötet); Szél Sámuel örökösei (202 kötet); Vajda Sámuel lelkész örökösei (269 kötet); Dobossy Lajos (335 kötet). Ezek az adományok nem csupán azt jelentették, hogy a könyvtár kötetszámban gyarapodott, s nem is csupán azt, hogy a Magyarországon hozzáférhető könyvek az iskola szűkös anyagi lehetőségei dacára bekerültek a bibliotéka polcaira, hanem azt is, hogy a magánkönyvtárak sora intézményi gyűjteménnyé vált. A magánember olvasmányízlése formálta egy iskola tanárainak, s diákjainak műveltségét. Ez szükségszerűen a könyvanyag heterogenitásának növekedését, s ezzel együtt a könyvtárat használók látókörének bővülését eredményezte. 1853-ra iskolánk könyvtárának állománya elérte az 1326 kötetet.

1866-ban a szegény tanulók számára külön könyvtárat alapítottak, 1878-ban pedig egy diákszervezet, a Petőfi Sándorról elnevezett Önképző Kör állított fel magának egy külön gyűjteményt (ezeknek az anyaga ma az úgynevezett tanári könyvtár része).

Az iskola könyvtárának XX. századi történetéből két fontos eseményt kell kiemelnünk. 1938-ban Baranyi Elek orvos 2329 kötetes könyvtárát a gyűjtő húga, Baranyi Irén a gimnáziumnak adományozta. Baranyi Elek igen olvasott ember volt, könyveinek jegyzéke széles érdeklődési kört tükröz. Külön kiemelhető a nagyszámú helytörténeti munka: olyan könyvek és folyóiratok, amelyek városunkban jelentek meg, vásárhelyi személy műve, vagy Hódmezővásárhelyről szólnak. Ezzel iskolánk fontos helytörténeti kutatóhelyé lett. Baranyi külön hangsúlyt fektetett arra, hogy minél nagyobb számú hungarikum legyen könyvtárában. Olyan könyvek tehát, amelyek valamely módon Magyarországról szólnak. A magyar történelem valamennyi korszaka tanulmányozható könyvtárában. Szórakoztató jellegű olvasmányainak körében gyakorlatilag mindenfajta könyv megtalálható: a magyar- és világirodalom remekei, irodalomtörténeti összefoglalások, a földrajzi felfedezések és nagy utazások története, országleírások (Észak-Amerika, Új-Zéland Oroszország, Moldávia, Albánia, Macedonia, Afrika), nagy zeneszerzők élete stb. Zeneértő lévén, gyűjtötte a kottákat is. Szép gyűjteménye volt naptárakból, kiállítási katalógusokból, fegyvertani munkákból is. A zsidóság és a cigányok történetéről különösen szívesen olvasott. Orvosként kiemelten a patológia, az anatómia, az impotencia, a gyógyszerészet, a szemészet, az egészségügy szervezete és a higiéniai problémák érdekelték. Ezzel szoros összefüggésben a természettudományi munkákat is úgy válogatta ki, hogy azok a botanikával, az ásványtannal és a hévizekkel foglalkozzanak. A prostitúció is, mint társadalmi, orvosi probléma foglalkoztatta. Miután a könyvtárban 13 nyelven írt könyvek voltak, természetesen mondható a nagyszámú szótár megléte is.

Könyvtárunk másik századunkbéli jótévedője, városunk és a magyar irodalomtörténet kiemelkedő alakja, az ugyancsak orvos, író Németh László, aki 1957-ben Németh László Kossuth-díjának (az akkori legmagasabb állami kitüntetés) összegét ajánlotta fel könyvvásárlásra.

Iskolánkban ma két könyvtár található. Összállományuk 70 ezer kötetet számlál. A 45 ezer kötetes tanári könyvtár – amelynek történetét a fentiekben foglaltuk össze – mellett egy 25 ezer kötetes modern iskolai gyűjtemény szolgálja a tanárok és diákok munkáját.

Maga a könyvtár helyileg két részből áll: a földszinten van a tanári könyvtár 45 ezer kötettel, ami a régi és muzeális értékű könyveket, valamint a fenti könyvtárból kikerülteket (helyhiány vagy selejtezés folytán) foglalja magába. Itt kap helyet a folyóirat-állomány, a helytörténeti anyag, az iskola évkönyvei, a számítástechnikai könyvek, múlt századi színházi plakátgyűjtemény, a különböző századokat átfogó oklevelek (XV. századtól a XX. századig), iskolatörténeti iratok, 1848/49-es rölapok, újságok. A másik könyvtár az első emeleten van, ami egy galériás olvasóterem szabadpolcos rendszerrel. Az itteni állomány a közelmúltban megjelent könyveket, a mindennapos oktatáshoz szükséges könyveket foglalja magába 25 ezer kötetben.

Néhány ritkaság leírása

Biblia Tigurina

A könyv a Bethlen gimnázium egyik igen nagy becsben tartott, ritka és értékes kötete. Amint a leírásból kiderül, olyan személyek tulajdonában volt ez a könyv, mint:

– Szenczi Molnár Albert (1574-1634), a magyar irodalom egyik legjelentősebb személyisége, prédikátor, zsolnárfordító; nyelvtant írt, szótárt szerkesztett és Bethlen Gábor felszólítására lefordította Kálvin Institutioját. Bejárta Európát, "közben népét szolgálta, s a hiányzó haza helyébe megteremtette a szellemi haza arcát".¹

– Intzedy József (1668-1750) II. Apafi Mihály erdélyi fejedelem országbírója, jogi művek szerzője, ítélőmester. Művei: *Philosophia...* Kolozsvár, 1725; *Liliomok völgye*: Nagyszében, 1745; *Dissertationumcula*: Nagynyed, 1750.

– Benkő József (1740-1814) közép-ajtai polihisztor, evangélikus lelkész, botanikus és történetíró: a Transsylvania írója.

– Literáti Nemes Sámuel (1794-1842) könyvgyűjtő és könyvügynök. Alakja hamisításai révén vált hírhedté. Legismertebb hamisítványa az I. András korabeli imádságok.

– Török Károly (1843-1875) etnográfus. Hódmezővásárhelyen végezte el a gimnáziumot, majd Pesten a jogot. Népdalokat, népi szokásokat gyűjtött, új közmondásokat, szófordulatokat jegyzett le. Munkája kiadását a Kisfaludy Társaság vállalta el, s 1871-ben jelentette meg. Nagy szenvedéllyel és bibliofiliával, szerény anyagi helyzete ellenére értékes könyvtárat hozott létre, amely a gimnáziumban található.

¹Féja Géza: *Arcképek régi irodalmunkból*. Bp., 1986. 157.

A könyvön a tulajdonosok között Erasmus neve is szerepel. Ez az Erasmus azonban Erasmus Eulius, nem pedig Rotterdami Erasmus, ahogy korábban tévesen gondolták – mindez a címlapon levő Szenczi Molnár Albert saját kezű bejegyzéséből derül ki.

„A térben és időben nagy utat bejárt könyv önmagában is jelentős művelődéstörténeti érték, hiszen a reformáció első lendületében létrejött latin fordítások közé tartozik” – írja Imre Mihály.² A könyv első kiadása 1543-ban jelent meg, jelen kötet tehát a második kiadás.

A könyvben több bejegyzés is szerepel. Jellemük szerint három részre lehet osztani ezeket: 1. számok, rövidítések; 2. néhány szavas mondattöredékek; 3. összefüggőbb szövegrészek. Tartalmilag szintén három csoportot lehet felállítani: 1. életrajzi jellegű mozzanatok: pl. 95/B oldal: „Anno 1623.3.7bris mortua filiola”; 2. a szöveget kísérő gondolati, érzelmi reflexiók, egy-egy jelenség, fogalom sajátos summázat jellegű összefoglalása; 3. apróbb korrekciók, konkordanciák precírozása vagy teljesen új beírása. Imre Mihály állapította meg, hogy kb. 50 olyan bibliai helyet írt be Szenci, amelyeket átvett a hanai kiadásba – ezek nagy része pedig olyan, amelyek nincsenek benne az alapszövegként megjelölt Tremellius-Franciscus Junius kiadásban. „Incertius uagamur sedibus”: „Bizontalan helyeken budosunk”: az egyetlen magyar nyelvű glossza, amelyet a Korinthusiakhoz írt első levélen találhatunk meg; „ebben a három szóban Szenczi oly gyakran visszatérő motívumát vetíti margójára, peregrinációja gyakorta panaszkodik, kényszerű budosására keserűen emlékezik sok munkájának előszavában, ajánlásában. (*Discursus de summo bono*, Kálvin: *Institutio*, stb.) A gyakorta előtörő fájdalmas mondanivaló itt egy margójegyzet futamává szelődül”.³

S hogyan jutott a Biblia Tigurinához? 1596. augusztus 5-ei dátummal a következő bejegyzés olvasható naplójában: „...visszatértem a szállásomra, a Trónörököshez címzett vendégfogadóba, ahol éppen együtt találtam az ugyanott lakó doktor Birtlinus és doktor Kornerus lelkész urakat, egy nyomdászt, Froschawer jogutódját más nemes zürichiekkel. Ők vitában előadott véleményemet újra akarták hallani, és igaznak találták őket. Sok szerencsét kívántak, és külön pénzzel is

²Imre Mihály: „Albert Molnar, donatione dni Erasmi Eulii, Heidelberg Anno. mense 7bri” (Szenczi Molnár Albert Bibliája) = A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium évkönyve, 1974. 26.

³Uo.: 33.

megajándékoztak; ezek után Tigurinból vígan távoztam”.⁴ Lehetséges, hogy ez a „konkrétan nem említett ajándék a zürichi Froschauer fiaitól került Szenczihez”.⁵

A könyv jeles possessorai mellett néhány szót az ugyancsak híres nyomdászcsoportról. Christoph Froschauer (1490-1564) könyvkiadó és nyomdász volt. A svájci reformációhoz tartozott, mint U. Zwingli, H. Bullinger és Oecolompádus. Hans Rügernél dolgozott Zürichben, akinek halála után (1517) a kor szokásainak megfelelően feleségül vette az özvegyet, s ő vitte tovább a nyomdát. Erasmus, Luther, Zwingli írásait, bibliamagyarázatokat adott ki. Ő az első teljes svájci Biblia kiadójának. 1585-ben O. Tüßli cége vette át a Froschauer-nyomdát.

GUALTHERUS, Rodolphus: D. Marcus Euangelista...

Possessorbejegyzései által a gimnázium egyik legizgalmasabb kötete. „D. Ioanni Henricus H..... filio suo dilecto Rodolphus Gualtherus Dono Dedit” – olvasható a címlap alján. De ki is volt Ő?

Rodolphus Gualtherus (1519-1589) zürichi teológus, Heinrich Bullinger fogadott fia és Ulrich Zwingli veje volt. Korán árvaságra jutott. Angliai útja után Bazelban, Strasbourgban, Laussane-ban és Marburgban tanult. Zürichben a Grossmünsten vallásoktatója, majd a Szent Péter templom lelkésze 1542-ben, 1575-ben pedig előléptették, első pap lett. Zwingli-követőként ismerte kora, akinek nemcsak nézeteit vallotta magának, de egész sor német nyelvű művét fordította latinra, s 1547-ben összes műveinek első kiadását is eszközölte.

Főbb művei: *Collatio Novi Testamenti ad Graecam veritatem*: a görög-latin szövegvariánst hasonlította össze; *Orthodoxae Fidei Doctrinae Confessio per Tigurinae*: a zürichi kálvinisták tételeit védik tételesen; *Annotationes Ciceronis Orationes Verrinas et de Lege Agroria* (Megjegyzések Ciceronak Verrinashoz írt beszédeire és Az agróriai törvényekről). Lefordította, jegyzetekkel látta el és kiadta a zsoltárokat. Latin nyelvű verseket is írt. Őt kiadott beszéde van a pápisták ellen, amelyekben a halál utáni életről és az ehhez kapcsolódó kérdésekről értekezett.

Egy gyermeke diakónus volt a zürichi Szent Péter templomban, aki igen korán, 25 éves korában halt meg.

A könyv tulajdonosai:

– Ioanni Henricus H....., akinek a könyvet a szerző dedikálta;

⁴Szenci Molnár Albert válogatott művei. Szerk. Tolnai Gábor, Vásárhelyi Judit. Bp., 1976. 479.

⁵Imre Mihály: „Albert Molnar, donatione dni Erasmi Eulii, Heidelberg Anno mense 7bri” (Szenci Molnár Albert Bibliája) = A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium évkönyve, 1974. 34.

– Bizony Sámuel: valószínűleg annak a Bizony Tamásnak a rokona, aki a miskolci ev. ref. főgimnázium iskolakormányzója volt 1862.03.19.-1869.09. és 1871.09.-1885 között;

– Tatai Sándor (1785-1819) református lelkész. Tanulmányait Debrecenben végezte, ahol 1811-től 1813-ig tanított történelmet, latin és görög irodalmat, s a főiskolai könyvtár igazgatója is volt. 1813-ban befejezte a tanítást, s októberben elfoglalta papi hivatalát. Latinul verselt.

– Gaál Dánielhez (1796-1863) vándorolt a könyv 1819-ben, valószínűleg Debrecenben, ugyanis ott tanított Tatai Sándor, s ekkor tanult ott Gaál Dániel, aki ev. ref. lelkész volt. A gimnáziumot Hódmezővásárhelyen, a felső iskolát pedig a debreceni kollégiumban végezte el. Egy évet töltött Szepes megyében mint nevelő, majd a jászkiséri egyházban lett rektor. Teológiai tanulmányokat végzett Bécsben, ahol az ifjú Csernovics Péter nevelésével bízták meg. 1826-ban került Hódmezővásárhelyre az egyház meghívására. Művei: *Rövid halotti beszéd*: Szeged, 1843; *Kísértetek*: Szeged, 1843; *Gyászima*: Szeged, 1847; *A szegedi Phoenix*: Szeged, 1855.

A könyvet az a Christoph Froschauer (1532-1585) nyomtatta, aki 1564-1585 között Zürichben működött. Zürichben végezte el tanulmányait, ahol jó humán képzést kapott. Nagybátyja halála után ő lett a fő örököse és utóda.

FÉLEGYHÁZI Tamás: A keresztény igaz hitnek...

Félegyházi Tamás (1545k.-1586) Debrecen szülötte, s ő az első diákja az iskolának, akit név szerint ismerünk. 1546 és 1567 között Wittenbergben tanult. Magyarországra való visszatérte után Mezőtúron volt egy évig rektor. Innen ment vissza Debrecenbe, ahol is az iskola élére került. 1570/71-ben Kolozsvárott működött, majd ismét Debrecenbe került: Méliusz utóda lett a lelképásztorságban. „Olyan kitűnő képzettségű tudós, aki európai mértékkel mérve is kiválónak mondható” – írja róla Bottyán János.⁶

Tanítása tulajdonképpen megegyezik Méliuszéval, Szegedi Kis Istvánéval, „de a Szentháromság tanát, mi Méliusz főgondja volt, röviden intézi el, az azt tagadó tanításokra nem is célozva”.⁷ Modora azonban szelídebb Méliuszénál, nem olyan harcias. „s mint a kátéírók többsége, ő is inkább az elmélet, mint a gyakorlat, inkább a szentírás, mint a gyermekek világában mozog” – jellemzi Horváth János.⁸

Félegyházi Tamásnak ez a könyve sajnos csonka, több oldal is hiányzik belőle, amit egy gondos olvasó fel is jegyzett a könyv hátsó kötéstáblájának belsejére. Mindezen hiányosságok ellenére a könyvtár egyik értéke, hiszen Bornemisza

⁶Bottyán János: A magyar biblia évszázadai Bp. 1982. 52.

⁷Horváth János: A reformáció jegyében. Bp., 1957. 30.

⁸Uo.: 30.

Péter műve után (Sempte, 1574) a legrégebb magyar nyelvű könyve a gyűjteménynek. Ezen 1583-as kiadás egyébként a harmadik; az első 1579-ben jelent meg szintén Debrecenben.

A mű református tanítás és katekizmus. A könyv végén áll az „emlékezetre méltó dolgoknak jegyzéke a levelek száma szerint”. Erről Révész Imre állapította meg, hogy még a Kálvin előtti református teológiai állapotot képviselte.

A könyv tele van magyar és latin nyelvű kiemelésekkel, bejegyzésekkel (pl. pénzügyi elszámolásra emlékeztető az 543. oldalon: 1. „Vas janosnak fizettem eg marijast Batonyan kapcajt”; 2. „Buzamihajnak fizetünk nyoc forintot”; 3. „övid Bordacsnak fizettem tizen három marijast”); sűrű aláhúzások, gyakori hivatkozások (pl. Kálvinra, Cicerora, Szókratészre); reflexiók („Boldog az ember”: 438.o.; „Az isten a mi remenségünk”: 437.o.).

Az 1796.02.08-i bejegyzést író Szilágyi István (amelyben rögzíti azt a tényt, hogy ezen kötet Kováts Ferenc adományából került be a gimnázium könyvtárába) felírta az előzőklap rectójára a könyv szerzőjének a nevét és a mű címét – mivel a könyv csonka.

TEMESVÁRI Pelbárt: *Sermones Pomerii, Stellarium coronae Mariae Virgininis*

A gimnázium könyvtárának legrégebb kötete. Szerzője a magyar középkor egyik legnagyobb alakja, író-prédikátora. A XV–XVI. században neki és tanítványának, Laskai Osváthnak sikerült bestsellerré válnia Európában. Obszerváns ferences. Krakkóban végezte tanulmányait, s miután megszerezte a baccalareátusi fokozatot (1463), visszatért Magyarországra. Hogy író lett belőle, az tulajdonképpen a pestisnek köszönhető; ugyanis elérte őt is a fertőzés, de Szűz Máriához szóló imádságai megmentették életét. Ekkor fogadta meg, hogy ír egy művet Mária dicsőítésére: ez lett a *Stellarium coronae Mariae Virginis*.

Másik munkája a *Sermones Pomerii*, amely fő művének tekinthető; monumentális beszédminta-gyűjtemény, amely latin nyelvű, akárcsak a *Stellarium*. A könyv három részből áll: *Sermones de sanctis*, *Sermones de tempore*, *Sermones quadragesimales*. Az első szentekről szóló egyházi beszédeket tartalmaz, a második a vasárnapokhoz és ünnepnapokhoz kapcsolódhat, a harmadik pedig a nagyobb napjaihoz. Egy ünnepre több prédikációt is írt, hogy ne kelljen minden évben ugyanazt a beszédet elmondani.

Forrásai: Beda Venerabilis, Alcuin, Hrabanus Maurus, Haymo, Nicolaus de Lyra, Andreas Pannonius.

Beszédgyűjteményeivel azt akarta elérni, „hogy megfelelő anyaggal, vagy legalábbis vázlatos beszédmintákkal lássa el a prédikátorokat”.⁹

⁹Horváth János: A magyar irodalmi műveltség kezdetei. Bp., 1988. 59.

„A teljesítmény...az európai tradíciók méltó folytatójává emelte mind szerzőjét, mind pedig személyén keresztül a késő középkori latin nyelvű hazai prédikációirodalmat”.¹⁰

A könyv végig van aláhúzásokkal és tartalmi kiemelésekkel.

ZSÁMBOKY János: *Emblemata*

Zsámboky János (1531–1584) az egyik legnagyobb magyar humanista. Bécsben, Lipcsében tanult, 1545-ben Wittenbergben Melanchthont hallgatta (katolikus volta ellenére); Strasbourgban a híres pedagógus és latin filológus, Johann Sturm (1507–1589) tanítványa. A magisteri fokozatot Párizsban, 1542-ben szerezte meg. Padovába ment az orvostudomány elsajátítása végett. Oláh Miklós esztergomi érsek támogatását megszerezve annak unokaöccsének, Bona Györgynek lett preceptor (akárcsak Istvánffy Miklósnak), majd 1558 őszétől Jakob Fugger tanulmányi felügyelője lett. Tanulási évei alatt bejárta csaknem egész Európát. 1564-ben huszonnégy esztendeig tartó tanuló- és vándor évek után Bécsben telepedett le. Miksa udvari történetíróvá nevezte ki, s amellett orvosi gyakorlatot is folytatott. Utazásai során rengeteg könyvet, kéziratot, szobrot és érmet gyűjtött össze, s ezeket bécsi házában helyezte el. Könyvtára kb. 4.000 nyomtatott könyvből és kéziratból állt. Anyagi gondjai miatt még életében kénytelen volt 530 kötet kéziratot eladni Miksának – halála után könyvtárának másik része is a bécsi udvarba került.

Olyan jelentős emberekkel állott kapcsolatban, mint Jean Grotier, Henri Estienne, Charles L'Ecluse (Clusius), Christoph Plantin, Justus Lipsius.

Latin poétaként tartotta számon kora, legfőképp azonban szövegkiadásait értékelték. Kiadja Dioszkoridészt, Xenophont, Lukiánoszt, Horátiust, Plautust, Janus Pannoniust, Bonfini Magyar történetét (amelyet 1526-ig kiegészített), Ransant, és Werbőczy Tripartitumát.

Saját történeti munkái: *Oratio...in obitum Ferdinandi* (Gyászbeszéd Ferdinánd halálakor): Bécs, 1565; *De corona Rudolphi* (Rudolf koronájáról): Bécs, 1572; *Reges Ungariae* (Magyarország királyai): Bécs 1567; *Obsidio Zigethiensis* (Szigetvár ostroma): Bécs, 1588; *Epitomae rerum Ungaricum* (A magyarok cselekedeteinek fejezetei): Bécs, 1558.

Kb. ötven megjelent művének kilenctized része filológiai szövegkiadvány, és saját műveinek száma ehhez képest igen kevés.

Hírnevét "emlékmáinak" köszönhette. Ekkor, a XVI. században egy irodalmi műfajt jelentett. Maga a szó görög, jelentése jelkép, szimbólum. Az alapot egy allegorikus kép adta, amelyhez egy képábrára kapcsolódott; ennek alján pedig egy

¹⁰Temesvári Pelbárt válogatott írásai. Szerk. V. Kovács Sándor. Bp., 1982. 420 skk.

rövid vers fejtette meg a kép mondanivalóját. A kettő együtt fejthető meg, „a kettő együtt egy műalkotás”.¹¹

Zsámboky ezen sikerességét az mutatja, hogy 1564-ben megjelent első kiadása után a századfordulóra még hétszer adták ki, s első kiadásának flamand és francia fordítása is igen hamar megjelent.

Emblematájában legtöbbször az emberrel foglalkozik: pl. Levitos Secura, Nullum malum solum, Fortuna duce, Misantropos Timón, Virtute duce. „A társadalmi szociális problémák sok helyen kiütözköznek Sámbocky emblémáiból”.¹²: Divitiae inutiles, Benignitas, Expediens inpedior Bombix, dum viro prosum. A női egyenjogúságról: Foeminei sexus querela. Hazafias tárgyú emblémái: pl. Occasio mali praecavenda, Intestinae simultates, Virtus unita valet, Matthiae Corvini Symbolum.

Rimay János is írt emblematákat (*Emblémák és epigrammák*), azonban ezen versei „nem felelnek meg az európai emblematika ekkor használatos kritériumainak”¹³ – túl terjengősek.

Zsámboky emblémáiból Shakespeare is merített.

A gimnáziumban található Zsámboky 1584-es leideni kiadású Emblemata érdekességét az adja, hogy sokáig nem volt azonosító száma; ennek oka az, hogy ez a kiadás nem szerepel sem az RMK-ban, sem az OSZK-katalógusban. A megtalált azonosító szám: VOET 2172A (a VOET katalógus a flamand kiadásokat rögzíti). A VOET katalógusban levő annotációból kiderül, hogy: 1. ez a kiadás az ötödik latin kiadás, nem pedig a negyedik, ahogy az a címlapon tévesen szerepel; 2. Leidenben adták ki, de számos példány átvette a címdalt Plantin antwerpeni le nyomatójáról.

Emblémáival az egyik legszebb kiállítású régi magyar verseskötet hozta létre, s az első, melyet idegen nyelvre lefordítottak.

RITIUS, Michaele: De regibus Francorum ... De regibus Vngariae lib. II.

A gimnázium második legrégebbi könyve (1517), ami mellesleg hungarikum – s az egyik legszebb: a híres ifj. Hans Holbein illusztrálta; maga a könyv díszített, reneszánsz bőrkötésű.

Szerzője Michele Riccio (1445 k.-1515) nápolyi helytörténész, történetíró, jogtudós. Első mestere Pietro Summontio volt. 1465-ben végezte el a jogot a nápolyi egyetemen. 1487-től tanított ugyanitt. Ferrante király szolgálatában az ál-

¹¹Nemeskürty István: Magyar tudomány latinul = Élet és Irodalom 1982. 47. sz. 11.

¹²Varga László: Sámbocky (Sambucus) János emblémái = Könyv és könyvtár 1966. 184.

¹³Kovács József László: Rimay János és a XVII. század emblematikája = Irodalomtörténeti közlemények 1980. 638.

lamkincstár patrónusa, később pedig a szicíliai királyság legfőbb számvető mestere. Később VIII. Károly belső tanácsosa, akit annak száműzetésekor követett. XII. Károllyal még egyszer visszatérhetett Nápolyba: ekkor ismét belső tanácsos lett, s birtokait is visszakapta. Azonban a kedvezőtlen hadi helyzet miatt ismét menekülnie kellett. Burgundia parlamentjének elnöke, majd párizsi szenátor lett.

Ezen kötetében Nápolyról, Franciaországról, Spanyolországról, Szicíliáról és Magyarországról ír. A mű első kiadása 1506-ban, Milánóban jelent meg. Először azonban csak az 1517-es baseli kiadásban szerepel. Ezt Guidonak (Guido de Rupeforti) írta, amelyben elmondja műve keletkezésének okát.

A Magyarországról szóló részből: a magyar királyok történetét két részben tárgyalja: 1. Attilától Gézáig; 2. a keresztény királyok története. Fő forrása Ransano Epitóméja, de Thuróczyt is használta – állapítja meg Szörényi László. Nagy helyet juttat az Anjou-királyoknak és a Hunyadiaknak. „Érdemes még megemlítenünk” – írja Szörényi, „hogy Ricci művét a későbbi európai történeti irodalom éppen magyar vonatkozásai miatt használta, és ezen belül is elsősorban a Hunyadi-ház vonatkozásában. Jó példája ennek H. C. L. Stockhausen 1721-ben írott német nyelvű tragédiája I. Ulászlóról, illetve a várnai csatáról; a hozzácsatolt jegyzetek, amelyek terjedelmükben sokszorta meghaladják a tragédiát magát, szinte az egész magyar történelmet felölelik, és számtalan helyen hivatkoznak Ricci könyvére.”¹⁴

Poss.: 1542. C...ta dat dominus F(ranciscus) Liechtenberg (előzéklet v.)

CALEPINUS, Ambrosius: Dictionarius

Ez az ágostonrendi szerzetes az itáliai Calepinóban született, és 1435 - 1511 között élt. A 16. század legnagyobb szótárírói közé tartozott, mint Nicolaus Perotti. Calepinus 5, 7, 9 és 11 nyelvű szótárakat hozott létre. A 11 nyelv között ott található a magyar is (a magyar részek szerzőjének egyesek Laskai Csókás Pétert tartják)¹⁵; a latin mellett a köv. nyelvek szerepelnek: görög, héber, német, olasz, francia, flamand, spanyol, angol és a lengyel. Ezek a szótárak nagyon népszerűek voltak, hatalmas példányszámban jelentek meg, főként Bázisban, amely, azt lehet mondani, lexikográfiában profi volt. E szótárak jelentőségét az is növeli, hogy máig igen jól használhatóak.

¹⁴Szörényi László: A Hunyadiak kora Michele Ricci Historia de regibus Ungariae című művében = Irodalomtörténet 1992. 3. sz. 620.

¹⁵Horváth János: A reformáció jegyében. Bp., 1957. 367.

The short history of the school and its library

(Translated by: Csehóné Csáka Zita, Juhász Szabó Katalin, Szabó Ildikó)

The School

Our secondary grammar school will start its 274rd school year in September, 1996. Although some scattered data refer to a Protestant school existing before the 18th century, the official date of foundation of the school is 1723. The Laws of the School were constructed that year, and education has been continuous since then. At the same time a new school building was set up and a grammar school for students of 10-14 years of age was organized as well as a faculty for students of 14-18 - young theologians - coming from Debrecen. These students accepted the Laws of the School by signing them. The school was directed by a headmaster, who taught the older students, the best of whom in turn taught the younger ones. One of the most important events of the 19th century was that the school got a new building in 1822. Later on the old building was enlarged as a result of which the present - day building of the grammar school was set up in 1896.

Since the years of 1822 -23 the lists of names and number of students, and the curriculum are available. The most important achievements of the Reform Age was the right to issue valid certificates - won in 1845 - which resulted in a higher reputation of the school. Since 1826 the school had two permanent teachers (the first one was Benjámín Szikszay), it means that the grammar school became more and more independent of Debrecen. During the Revolution and War of Independence of 1848-49 the school existed as a military hospital, then after the repression of the War - as the Hungarian Ministry of Education ceased to exist - it belonged to Austrian authority. It worked out a new Law of Education (Entwurf der Organisation) and introduced the system of final examinations (the first one was in 1864).

At that time two outstanding teachers, Imre Garzó and Gusztáv Kis, founded the Physical and natural history museums. Among the directors the name and the activity of Mihály Futó has to be emphasized (1887-1904) - another new building was set up, the book stock increased, he

wrote the history of the school, founded an archaeological and historical collection, and a sports club and a choir were formed.

The first female student was admitted in 1909. The girls who could be private students only attended classes of course, but they had to stay in a separate room under the charge of women teachers during the breaks.

The school was given the name of Gabor Bethlen in 1930. A Dormitory for Poor Students was founded (today it is called Cseresnyés Students' Hall) to help poor but talented students living on detached farms to go to school.

From 1945 to 1948 László Németh, one of the most outstanding figures of 20th century Hungarian literature (a novelist, an essay writer, and a translator) taught here.

From 1948 the school belonged to the authority of the State. A Students' Literary Theatre and a Choir and the UNESCO-circle were founded at that time.

Besides regular classes correspondence and evening courses were introduced, too. A linguistic laboratory and two computer rooms of high quality help modern teaching.

In 1990 the school joined a programme (Information Science and Infrastructure Progressing Programme), so almost the whole world can be reached with the help of computers: by e-mail, loading data, pictures, texts, etc.

Our school is in close relationship with foreign schools in Holland (Herbert Vissers College), in Transylvania (Gábor Bethlen Secondary School), and in Carpathian Ukraine (Aknaszlatina).

The best students are awarded by the Bethlen, Laszlo Nemeth and the Muzsi-Imolya Prizes.

Since 1994 the school is administered by the Calvinist Church.

The Library

Experts say the library is a rich spiritual treasury, the greatest pride of the school.

The school library supported and patronized by many people for centuries has compiled a very valuable and voluminous collection.

The library of Debrecen' parent school was one of the biggest collections of Hungary at the time of the foundation of affiliated secondary school in Hódmezővásárhely. Naturally, our school considered enriching its library a central duty, too.

The first data on the origin of this part of our school remained from 1727. Samuel Erdelyi P. the rector of that time presented the the school four books (on logics and philosophy), so he is considered to be the first donator.

More catalogues are known from between 1758-1799. Before any historical introduction it must be claimed that this library can be considered a really modern collection of the 18th century regarding its thematical composition and timeliness.

The first catalogue was made by Daniel Thury in 1758. The collection - quite modest yet then - consisted of books which could be used exclusively for education. Teachers probably had their own library.

Examining topics of the school library we can find characteristic trends: on the one hand the library has a big amount of ancient works. In a country where official language was Latin up to 1844, ancient authors served as a natural source for teaching the first language, grammar, poetry and rhetoric. This is why works of Cicero, Virgil, Julius Caesar, Plinius, Cornelius Nepos, Curtius Rufus, Phaedrus and other ancient authors can be considered to give up-to-date knowledge even in 18th century. It is important to emphasize that while average Hungarian private libraries usually had works published earlier, the librarians of our school bought the latest modern editions of ancient authors. This means readers could follow the latest philological results for example of professors from the Netherlands universities. The same can be observed also on editions of the Bible and biblical hermeneutics owned by the school library. On the other hand there are remarkably many books on philosophy (not theology!), science and geography. This feature can be explained as a result of the Enlightenment's influence on teachers and students in Hódmezovasarhely. Although the thoughts of French Enlightenment are interpreted by German, Dutch and Flamish scientists (Wolff, Puffendorf, Nieuport) as all over Hungary.

There are quite few theological books, but former collectors gained books on sciences (physico-theological trend) which influenced theology then (H. Sander: Goodness and Wisdom of God in Nature, J.G. Sultzer: Conversation on The Beauty of Nature). Books on the practice and theory of theological rationalism can be also found in the library.

As in the 18th century there were hardly any works of literature in the collection, the existance of poems of Balint Balassi and Janos Rimay means unique exception. There are few works published in Hungarian -

which is characteristic in most contemporary schools - and private libraries. Even Hungarian authors, professors of Debrecen College, published their works in Latin.

A registration in 1799 marked already 300 volumes, with the same topical composition.

The library was enriched by a large number of donators: Benjamin Szikszay, the first professor of the school; Benjamin Szonyi, local pastor; Reading Company led by Samuel Szel (649 volumes); the heirs of head prosecutor Ferenc Nagy (375), Karoly Szikszay, teacher (206); Daniel Gaal, pastor (300); Imre Szomor, lawyer; Jozsef Bene (350); the heirs of pastor Samuel Vajda (269); Lajos Dobossy (335). These donations meant on the one hand a large numerical increase and on the other hand despite its financial difficulties our school could obtain books accessible then in Hungary by some private libraries becoming a part of the institutional collection. Therefore the reading taste of private individuals formed the education of a school's teachers and students. In consequence of donations the collection became more heterogeneous and it resulted in the expansion of readers' intellectual horizon.

By 1853 the number of volumes reached 1326. In 1866 another library was founded for poor students, and in 1878 a student organization called Petofi Sandor Onkepzo Kor established its own collection which belongs to the so called teachers' library today.

Two important events must be mentioned from history of the school library in the 20th century. In 1938, Elek Baranyi's library of 2329 volumes was given to the grammar school by his sister, Irén Baranyi. He was a well-read doctor and the list of the books shows the wide range of his interest. Among these books are numerous copies on the history of Hódmezővásárhely, works and periodicals published here, writings by person either born or lived in the town, and ones showing Hódmezővásárhely itself. Because of these possibilities our grammar school is an important place for researchers. Baranyi set to own more and more publications about or in connection with Hungary called 'hungaricum'. Every period of the Hungarian history can be found in his library. All types of escapist literature are represented, real masterpieces of the Hungarian and world literature, summaries on the history of literature, stories of famous geographical discoveries, travel books, descriptions of different countries and continents (North-America, New-Zealand, Russia,

Moldavia, Albania, Macedonia, Africa), biographies of famous composers, Baranyi collected scores being a connoisseur of music. He had a lot of pieces of calendars, catalogues of exhibitions and works on arms, too. He liked reading about the history of the Jews and the Gypsies. Being a doctor he was interested in pathology, anatomy, impotence, pharmacy, ophthalmology, the organization of public health and hygienic problems. His copies of natural-scientific publications are about botany, mineralogy and thermal waters. He was concerned about prostitution as a social and medical problem. There are books written in thirteen languages, and a great number of dictionaries can be found there, too.

László Németh, the outstanding author of our town and of Hungarian literature was the other benefactor of our library. The Kossuth-prize winning writer presented the amount of money – he had been given then – to our school in order to buy books in 1957. (At that time it was the greatest state award.)

Nowadays two libraries can be found in our school. There are about 70.000 volumes. The teachers' library containing 45.000 books, and a collection of modern publications – 25.000 copies – help our teachers and students work.

The library itself has two parts: the teachers' library can be visited on the ground floor. The first floor contains old books, priceless pieces and copies from the library, because of sorting out and shortage of place there. Periodicals, publications about the history of Hódmezővásárhely, yearbooks of our grammar school, books on computer technology, a collection of 19th century theatre posters, documents from the 15th to the 20th century, writings, records of the school through centuries, leaflets and newspapers from 1848-49. are placed there.

The other library is on the second floor. It is an open access reading room containing recently published books (cca. 25.000) required for everyday education.

JUHÁSZ SZABÓ KATALIN

„... ennek a képnek a láttára némelyik ember még a hitét is elveszítheti.”

A festészet mint az irodalom gondolati katalizátora

Holbein *Halott Krisztus* című képének hatása és szerepe
Dosztojevszkij *A félkegyelmű* című regényében

„Honnan vennéd a szavakat, író, melyekkel úgy írhatnád le teljes alakját, amint azt a rajz visszaadja.”

/Leonardo da Vinci/

Hans Holbein *Halott Krisztus* című képével először közvetett módon találkoztam, Dosztojevszkij *A félkegyelmű* című regényének olvasása közben. Így a kép által a nézőjére illetve nézőire tett hatása előbb volt ismert számomra, mint maga a műalkotás. A képzőművészeti alkotás megközelítésének ez ugyan fordított módja, mégis a Dosztojevszkij által leírt, mert személyesen is átélt elemi erejű hatás regénybeli megjelenítése adta az ösztönzést mind a festmény, mind pedig a regényben elfoglalt szerepének alaposabb megismeréséhez.

A művészettörténet sajátos, külön fejezetét alkothatná a művészeti ágak egymásra hatásának, illetve művészek egymásra hatásának, valamint művészek más művészeti ághoz való vonzódásának története. Jelen esetben a festészet és az irodalom kerül előtérbe. A két művészeti ág egymáshoz való viszonyára utalnak költők és festők megállapításai: „a költészet beszélő festészet és a festészet néma költészet” /Simonidész/; „ut pictura: poesis”, azaz festmény szinte a vers /Horatius/; „költészet és festészet ugyanaz a dolog” /Delacroix/. A francia festő ezt bővebben kifejtve így ír Naplójában: „Őn azt gondolja, hogy a festészet anyagi művészet, mert csak a testi szemével látja ezeket a vonalakat, ezeket az alakokat, ezeket a színeket. Szerencsétlen az, aki nem lát többet egy szép festményben egy meghatározott ötletnél, és szerencsétlen az a festmény, amely nem mond többet ezen a befejezettségen túl egy képzelettel megáldott embernek. A kép igazi értéke meghatározhatatlan, éppen az, amivel túlnő a körülírhatóságon, egyszóval, éppen a lélek, amely a színekhez és vonalakhoz társul, hogy eljusson a lélekig. A vonal, a szín valódi értelmükben

Tartalomjegyzék

KÖSZÖNTŐ – Dányi József, református lelkész.....	3
TANULMÁNYOK	5
Futó Mihály: A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgymnázium története, 1897 – részletek.....	7
Zvara Edina: Iskola- és könyvtártörténeti összefoglaló.....	17
The short history of the school and its library (Translated by: Csehóné Csáka Zita, Juhász Szabó Katalin, Szabó Ildikó).....	30
Juhász Szabó Katalin: A festészet mint az irodalom gondolati katalizátora.....	35
PEDAGÓGIAI MŰHELY	67
Czeglédi Sándor: Műalkotások, régészeti emlékek elemzése latainórákon.....	69
Lakatos-Tóth István: A nevezetes közepek tanítási lehetőségei....	76
Faragóné Szénásy Emese: Kerékpárral a Felső-Tiszavidéken.....	83
Farkas Ferenc: Bethlenesek Közép-Európában.....	86
Beszámoló a hollandiai tanulmányútról (Ábrahám Zoltánné, Dabisné Szabó Ilona, Faragóné Szénásy Emese, Gulyás László, Sisák Zoltán, Szabó Ildikó).....	92
G. H. van der Meer: Schoolimpression.....	107
Benyomásaim az iskoláról (fordította: Kosahuba Erzsébet).....	109
Faragóné Szénásy Emese: A környezeti nevelés missziója, megvalósításának nehézségei.....	111
MŰLTUNK EMLÉKEIBŐL	115
Farkas Lajos: A „Classis Fidelissima” – A „Leghűségesebb Osztály” története – 1918-1926 (részlet) (Szóbeli emlékezés nyomán lejegyezte Fülöp Erzsébet tanárnő).....	117
The Bethlen Gábor Secondary School – Script (Translated by Tanya Anderhub and her students).....	130
Földvári László: Kovács Ferenc emlékezete.....	140
Borus Gábor: Az 1944-1994 közötti évkönyvek repertóriuma.....	147

TANULÓINK MUNKÁIBÓL	181
Hegyi Márton: Ökofarm = modern tanya?.....	183
Asztalos Hajnalka: Babonák, boszorkányságok a tanyai emberek világában (részlet)	189
Palotás Ágnes: A természet patikája.....	191
Bakos Attila: A kis szorgosok.....	195
Matematikai versenyfeladatok és tanulói megoldásaik	
Közléteszi: Kérdő Mártonné – Imolya Sándor.....	200
Egy fizika versenyfeladat tanulói megoldása	
Közléteszi: Bodrogi Sándor.....	211
ÜNNEPI ALKALMAINK	215
Németh Csilla: Németh László igazságkeresése.....	217
Fenyvesi Félix Lajos: Augusztusnyárvég, 1996 – vers.....	225
Bethlenes Öregdiákok Világtalálkozója – Meghívó.....	227
Bethlen-estek műsora.....	229
BÚCSÚZUNK	235
Tornyai Sándor.....	237
Kovács Sándorné, Petrik Ilona.....	239
Kárpáti László.....	241
ISKOLAI ADATOK	245
A tanári testület névsora és iskolai munkaköre.....	247
Tények, adatok.....	254
Érettségi vizsgák.....	266
Tanulóink névsora.....	269